

ASOCIAȚIA ARHEO VEST
TIMIȘOARA

ARHEOVEST

II₁

-IN HONOREM GHEORGHE LAZAROVICI-

Interdisciplinaritate în Arheologie

Timișoara, 6 decembrie 2014

JATEPress Kiadó
Szeged
2014

Editori:

Sorin FORȚIU
Adrian CÎNTAR

Consilier științific:

Dorel MICLE

Coperta: Gloria VREME-MOSER, www.ideatm.ro

Foto copertă: Ovidiu MICȘA

Această lucrarea a apărut sub egida:

**Asociația
ArheoVest
Timișoara**

**CONSILIUL
JUDEȚEAN
TIMIȘ**

© **ArheoVest, Timișoara, 2014**

Președinte Lorena VLAD

www.arheovest.com

referință
bibliografică

ISBN 978-963-315-228-7 (Összes/General)

ISBN 978-963-315-220-1 (Vol. 1), ISBN 978-963-315-221-8 (Vol. 2)

Avertisment

*Responsabilitatea pentru conținutul materialelor revine în totalitate
autorilor.*

CONTRIBUȚIA COLECȚIILOR PARTICULARE LA ÎMBOGĂȚIREA PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC. UN NOU PUMNAL *SICA*

*Alexandru Berzovan**, *Cătălin Borangic^{1**}*

* Universitatea “Alexandru Ioan Cuza”, Iași; berzovanalexandru@gmail.com

** Institutul de Arheologie “Vasile Pârvan”, București; dada@enciclopedia-dacica.ro

Abstract. The contribution of private collections to the enrichment of the archaeological heritage. A new *sica* dagger. The period of the 1990s and the early 2000s were marked by a nationwide treasure hunt, with disastrous consequences for the archaeological heritage of Romania. Attracted by the legendary Dacian gold, numerous treasure hunters armed with metal detectors had went into the major archaeological sites, especially the area of the Dacian fortresses from the Șureanu Massif. Countless coins, weapons, jewelry and other artifacts were taken out of their context and put on sale on the international market. The Romanian state managed to recover, for now, only a handful of these objects. The *sica* dagger that we present was found in an unknown context somewhere in the south-east of Europe, and it was put for sale on Ebay WEB page. An honest Romanian citizen, with a passion for the Dacian civilization, had decided to intervene by ransoming the object. Knowing its great historical value, the citizen offered the artifact for publication. Presenting an elegant shape and a slight curvature, the dagger presents also an incised channel, having on both its sides a number of small, oblique engravings. At the end of the channel, a solar symbol was depicted. Similar kind of ornaments can be found also on other *sica* daggers, both north and south of the Danube. The dagger can be dated roughly to the period of the centuries IInd – Ist BC.

Keywords: Late Iron Age, Dacian Civilisation, Dacian Warriors, Private collections, *sica* Dagger.

1. Argument

Perioada anilor 1990 și începutul anilor 2000 au fost marcate de o adevărată goană după comori, cu urmări cât se poate de nefaste pentru patrimoniul arheologic al României. Vrăjiți de mirajul legendarului aur dacic dar și de spectrul îmbogățirii rapide, profitând de vidul legislativ existent și uneori chiar de colaborarea tacită a autorităților, braconierii înarmați cu detectoare de metale au luat cu asalt principalele situri arheologice ale țării, îndeosebi zona cetăților dacice din Munții Șureanu.

¹ Cercetare finanțată prin proiectul “MINERVA - Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și post-doctorală”, cod contract POSDRU/159/1.5/S/137832, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

Astfel, numeroase monede, podoabe, arme, unelte și alte categorii de artefacte au fost scoase din contextul lor și puse la vânzare, nu puține dintre ele sfârșind în marile colecții particulare din Occident. Statul român a reușit să recupereze, deocamdată, doar o mică parte din aceste piese.

Pumnalul de tip *sica* ce reprezintă obiectul studiului nostru (Fig. 1) a cunoscut un destin similar. Descoperit într-un loc neprecizat, undeva “în sud-estul Europei”, a fost scos la vânzare pe WEB site-ul eBay de către deținătorul ei, domiciliat, la acel moment, pe teritoriul SUA. Pasionat de problema civilizației dacice și dornic să ia atitudine în fața acestui fenomen, un cetățean român a decis să răscumpere piesa. Conștient de importanța istorică deosebită, dar și de necesitatea recuperării valorii științifice a piesei, cetățeanul ne-a contactat și ne-a pus la dispoziție artefactul în vederea aducerii la cunoștința publicului și a specialiștilor a caracteristicilor lui morfologice².

S-ar putea reproșa că publicarea unor piese aflate actualmente în colecții particulare, lipsite de orice fel de context, nu ar oferi suficient de multe informații în vederea construirii unui discurs interpretativ coerent în baza lor. Trebuie însă spus că artefactele arheologice prezintă o valoare științifică în primul rând prin ele însele; mai mult, noi suntem de părere că și din publicarea unor astfel de piese se pot extrage date extrem de prețioase, privind aspecte precum tipologia unor categorii de artefacte sau tehnologiile prin care s-au realizat, aceasta pentru a da doar câteva exemple.

2. Dosarul istoric

Arma avută în discuție se prezintă într-o stare relativ bună de conservare, fiind afectat consistent doar mânerul, din care se mai conservă doar o mică parte, el fiind rupt probabil încă din Antichitate. Din această porțiune se mai păstrează și un nit de fixare a plăselelor, al cărui capăt a fost ornat printr-o incizie cruciformă. După descoperire, piesa a suferit un proces de restaurare efectuat destul de rudimentar, probabil chiar de către primul proprietar, în vederea sporirii aspectului estetic și implicit a prețului³.

Dimensiunile piesei sunt după cum urmează:

L. maximă totală păstrată	33 cm	Gr. maximă lamă	0,4 cm
L. lamă (exterior)	31 cm	Gr. minimă lamă	0,1 cm
L. lamă interior	29 cm	L. renură	11,5 cm
L. mâner (rupt)	2 cm	l. renură	0,2–0,4 cm
l. maximă lamă	2,90 cm	Ø cerc ornamental	0,5 cm

² Deținătorul piesei a oferit-o spre studiu, însoțită de documentele de proveniență, dorind însă să-și păstreze anonimatul; el și-a exprimat totodată intenția de a o dona pe viitor unei unități muzeale. Cazul nu ar fi singular, în perioada 2009–'10 un alt colecționar a achiziționat, de la Londra, două pumnale curbe de acest tip, pe care le-a donat Muzeului Național de istorie a României (Sîrbu, 2011, p. 251-257).

³ O anume doză de scepticism este dată de practica falsificării artefactelor, în scopul comercializării lor prin astfel de metode. Deși din observațiile noastre nu reiese că avem de-a face cu un fals, este evident că doar o analiză metalografică, pe care ne propunem să o facem în viitorul apropiat, va lămurii autenticitatea piesei într-un mod indubitabil.

În ceea ce privește forma, pumnalul, cu tăișul pe partea interioară, se caracterizează printr-o alură zvultă și o curbură ușoară, al cărei punct maxim este situat undeva la mijlocul lamei.

Tipologia pumnalelor *sica* are la bază câteva elemente, respectiv alura și dimensiunile lamei, existența decorului și forma mânerului⁴. Lipsa, aproape integrală, a acestuia din urmă complică încadrarea acestei piese cu fermitate într-una din tipologiile propuse. Totuși, lama cu aspect elegant plasează piesa în tipul III, al pumnalelor curbe, categorie cu o largă reprezentare geografică, din nord-vestul Bulgariei și până în Ucraina Subcarpatică⁵. Din păcate, proveniența discutabilă a piesei nu ajută la o plasare mai precisă din punct de vedere spațial sau cronologic, pumnalele curbe de acest fel având o plajă largă de datare (sec. II îHr – sec. I îHr) și o răspândire ce suprapune mare parte din nordul Peninsulei Balcanice⁶.

Fără a fi neapărat un element de datare sau încadrare tipologică, ornamentația lamei atestă apartenența armei la spațiul tracic. Pe jumătatea inferioară a lamei, mai precis pe marginea ei exterioară, a fost realizată prin gravare o renură, având un profil ascuțit, în formă de “V”. Pe ambele laturi ale renurii, tot prin gravare dar probabil cu o daltă de mici dimensiuni, a fost realizat câte un șir de mici incizii dispuse oblic; întrucât o parte dintre ele nu mai sunt vizibile ca urmare a coroziunii, numărul lor precis nu poate fi stabilit cu certitudine.

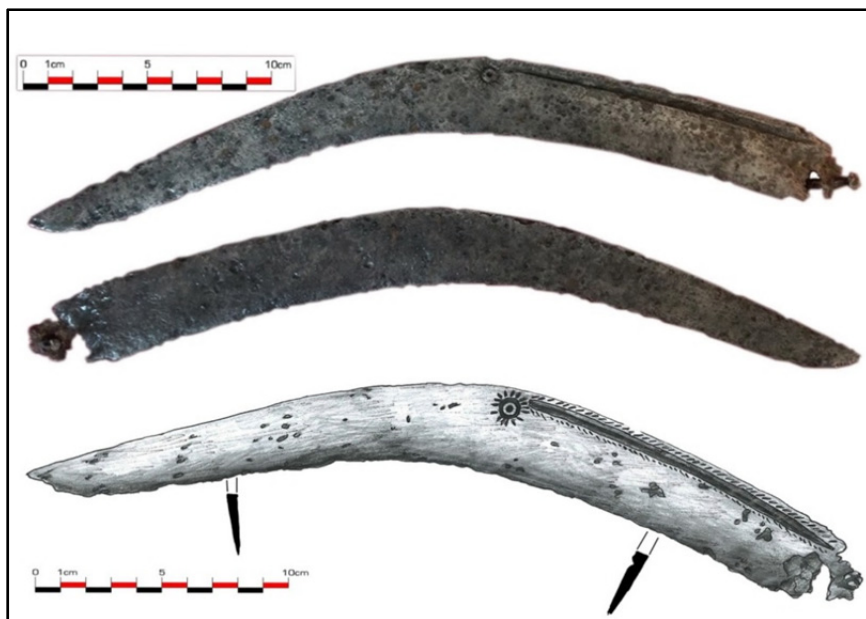

Fig. 1. Pumnalul *sica* din colecție particulară. Fotografii și desen.

⁴ Borangic, 2009, p. 31-32.

⁵ Budinský-Krička, Lamiová-Schmiedlová, 1990, p. 245-354; Kotigorško, 2000-2004, p. 63-69.

⁶ Borangic, 2009, p. 31.

La capătul renurii, situat aproximativ la mijlocul lamei, a fost realizat un ornament constând dintr-un punct încadrat de un cerc, în jurul căruia sunt dispuse, aproximativ radial, 16 incizii liniare, fiind evidentă intenția de a reda un ornament solar. Având în vedere simetria cercului și a punctului, este foarte probabil ca ele să fi fost realizate simultan, cu un instrument special, prin batere și răsucire în lama fierbinte (dar pe cale de a se întări) a pumnalului. În contrast cu forma elegantă a lamei, decorul, deși pare evidentă grija pentru detaliu, a fost realizat relativ grosolan (Fig. 2/i).

Ornamentația lamelor a fost grupată de către cercetătorul polonez Zenon Woźniak în patru grupe, în funcție de tipul decorului redat. Subiectul acestei semnalări se încadrează în grupa B, ce conține variațiuni ale cercului⁷, simbol geometric asociat invariabil cu soarele, unul dintre cele mai utilizate în cazul pumnalelor curbe.

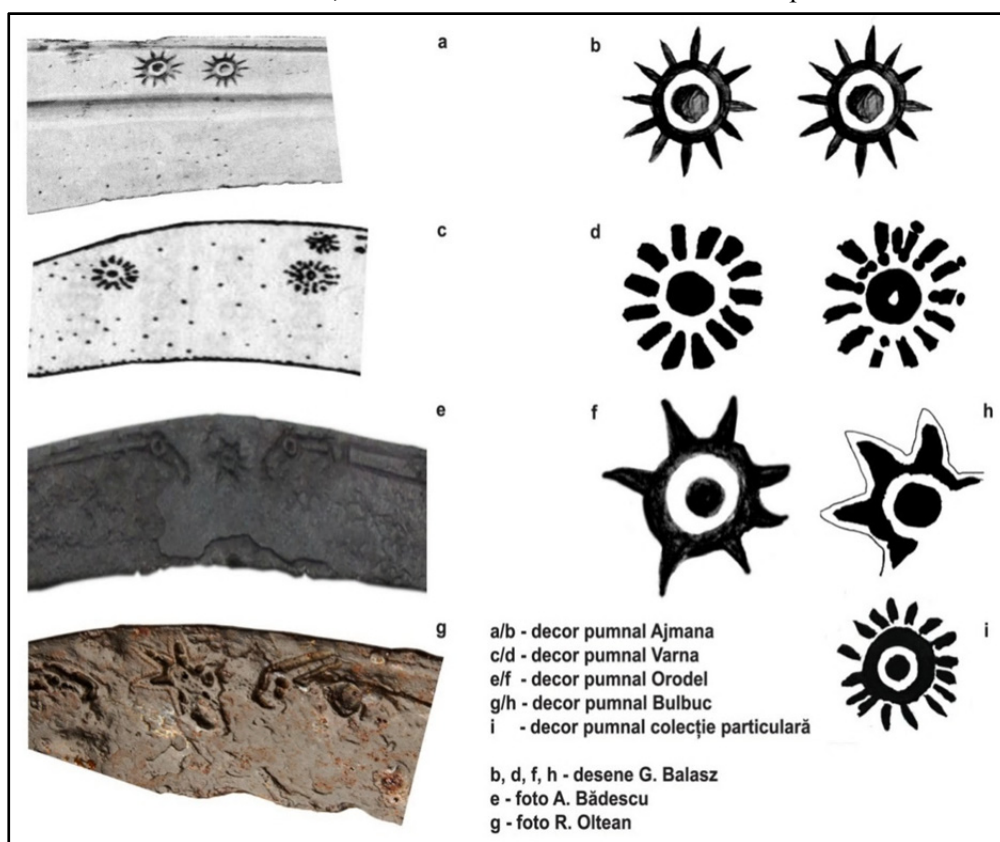

Fig. 2. Ornamente solare pe pumnalele de tip *sica*.

Simbolul explicit solar, respectiv cercul cu raze, se regăsește însă mai rar în aria de răspândire a acestui tip de pumnale, ornamentații similare fiind identificate pe relativ puține astfel de pumnale, respectiv cele descoperite la Ajmana (Mala

⁷ Woźniak, 1974, p. 101, fig. 10/7-15.

Vrbica, Serbia; Fig. 2/a–b)⁸ sau la Varna (Bulgaria; Fig. 2/c–d)⁹, ambele din tipul I. La nordul Dunării simbolul solar apare pe lama unui pumnal descoperit la Orodel (Dolj; Fig. 2/f)¹⁰ și pe unul dintre pumnalele descoperite recent la Bulbuc (jud. Alba; Fig. 2/h)¹¹, relativ apropiate morfologic de piesa prezentată. Tipologia decorurilor nu poate fi folosită ca indicator cronologic, indiferent de simplitatea sau complexitatea lor, acestea fiind rezultatul abilităților meșterului¹² fierar sau, mai probabil, al gusturilor comanditaru-lui.

3. Concluzii

La încheierea acestui demers, se cuvin a fi făcute câteva observații cu caracter general cu privire la situația și la piesa analizată. Oferit spre tranzacție pe un WEB site internațional de cumpărături *on-line*, pumnalul prezentat de noi s-ar fi putut pierde pentru totdeauna în obscure colecții dacă n-ar fi fost răscumpărat la timp util de către o persoană de bună credință. Judecând cel puțin din acest punct de vedere, cadrul legislativ nu întotdeauna foarte limpede, dar și unele chestiuni de ordin metodologic și moral specifice situațiilor de genul acesta ar necesita, din punctul nostru de vedere, viitoare clarificări care să țină cont în primul rând de necesitatea de a recupera cât mai multe din aceste piese și informațiile istorice aferente care, altfel, riscă realmente să se piardă complet. În acest context, credem cu atât mai mult că ar fi necesar un dialog mai strâns între arheologi și diferitele categorii de pasionați bine intenționați, într-un cadru cât mai bine reglementat. O implicare mai mare a organelor abilitate în identificarea și recuperarea pieselor de patrimoniu, puse la licitație în număr mare pe WEB site-uri de profil, ar fi de asemenea binevenită.

Privind retrospectiv datele referitoare la acest pumnal, ne apare evident că avem de-a face cu o armă cu un aspect elegant, ca de altfel cea mai mare parte dintre pumnalele curbe din arealul traco-dac. Decorul lamelor acestor temute arme denotă o particularizare evidentă – neexistând combinații ornamentale identice – reflexie a unei ideologii comune, dar puternic personalizată și a unor incontestabile valențe spirituale¹³. Tuturor acestor aspecte li se adaugă o utilitate marțială de excepție. Pumnalele curbe de tip *sica* au aparținut aristocrației războinice emenate în nord-vestul Bulgariei, începând cu secolul III îHr, ale cărei mentalități au iradiat în întregul bazin al Dunării de Jos, ultimele expresii putând fi întâlnite până la finalul războaielor daco-romane, când regele dac Decebal alege să se sinucidă cu un astfel de pumnal¹⁴.

⁸ Stalio, 1986, p. 48, fig. 42.

⁹ Georgieva, 1992, p. 77, fig. 5. Autoarea consideră piesa ca fiind un cuțit, dar dimensiunea lamei o califică drept pumnal.

¹⁰ Nicolăescu-Plopșor, 1945-1947, p. 27, Pl. III/5.

¹¹ Borangic, 2014.

¹² Torbov, 2005, p. 700.

¹³ Florea, 2004, p. 86-88; Borangic, 2010, p. 97-98.

¹⁴ Scena CXLV de pe Columna lui Traian (Cichorius, 1900).

BIBLIOGRAFIE

- Borangic, 2009 Borangic, Cătălin, *Sica. Tipologie și funcționalitate*, În: *NEMVS*, IV, 7-8, 2009, p. 22-74.
- Borangic, 2010 Borangic, Cătălin, *Posibile semnificații magico-religioase în cazul armelor curbe dacice*, În: *Terra Sebus*, 2, 2010, p. 93-104.
- Borangic, 2014 Borangic, Cătălin, *Weapons and Harness Items from the time of the Dacian Kingdom*, În: *Istros*, nr. XX, p. 257-308, 2014.
- Budinský-Krička, Lamiová-Schmiedlová, 1990 Budinsky-Krička, Vojtec; Schmiedlová, Maria Lamiová, *A Late 1-st Century B.C. - 2nd Century A. D. Cemetery at Zemplin*, În: *Slovenská Archeológia*, 38, 2, 1990, p. 245-354
- Cichorius, 1900 Cichorius, Conrad, *Die Reliefs der Traianssäule. Zweiter Tafelband: "Die Reliefs des Zweiten Dakischen Krieges"*, Tafeln 58-113, Verlag von Georg Reymer, Berlin, 1900, 112 p.
- Florea, 2004 Florea, Gelu, *Imagini protoistorice*, În: *Revista de studii istorico-religioase*, Universitatea "Babes-Bolyai", Cluj, nr.1, 2004, on-line www.lett.ubbcluj.ro/~orma (accesat 20.03.2009).
- Kotigorško, 2000-2004 Kotigorško, Vyacheslav, *Necropola așezării fortificate de la Malaia Kopania*, În: *Studii și comunicări*, Satu Mare, XII-XXI, 1, 2000-2004, p. 63-69.
- Georgieva, 1992 Georgieva, Mariana, *Grabfunde in der Umgebung von Varna*, În: *Bulletin de Musée National de Varna*, 28 (43), 1992, p. 73-80.
- Nicolăescu-Plopșor, 1945-1947 Nicolăescu-Plopșor, Constantin S., *Antiquités celtiques en Olténie*, În: *Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie*, XI-XII, 1945-1947, p. 17-33.
- Sîrbu, 2011 Sîrbu, Valeriu, *Două pumnale de tip sica din colecțiile Muzeului Național de Istorie a României*, În: *Pontica*, XLIV, p. 251-257.
- Stalio, 1986 Stalio, Blaženka, *La site préhistorique Ajmana á Mala Vrbica*, În: *Djerdapske Svecke [Cahiers des Portes de Fer]*, III, 1986, p. 51-54.
- Torbov, 2005 Torbov, Nartis, *Decoration of Thracian weapons and accoutrements, found in northwestern Bulgaria (III-I c.BC)*, În: *Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis*, Suppl. IV, *Stephanos Archaeologicos in honorem Professoris Ludmili Getov* (eds. Stoyanov, Totko; Angelova, Stefka; Lozanov, Ivaylo), Presses universitaires St. Kliment Ohridski, Sofia, 2005, 740 p.; p. 693-700.
- Woźniak, 1974 Woźniak, Zenon, *Wschodnie pogranicze kultury Latenskiej*, Zakład Narodowy im. Ossolinskich, Wrocław-Kraków-Gdańsk, 1974, 227 p.